

این درسنامه، شامل سوالات متن، بخوانیم و بدانیم و پاسخ فعالیت های درس سوم کتاب جامعه شناسی ۳ است. دشواری زبانی و مفهومی کتاب و آزمون هماهنگ کشوری، هدف نگارش این درسنامه می باشد. با انتشار این فایل، زمینه دسترسی رایگان دانش آموزان علوم انسانی مناطق مختلف کشور را به این محتوای آموزشی فراهم نمایید. مبنای طرح سوالات، کتاب چاپ ۱۳۹۸ است.

درس سوم: نظم اجتماعی

مهر ۱۳۹۸

نگارش: مژده قربانعلی زاده

گروه علوم اجتماعی گیلان

قواعد اجتماعی

.....صفحه ۲۰.....

- ۱- چرا ما بی نظمی را بیشتر می بینیم و نظم را مشاهده نمی کنیم؟ زیرا به نظم عادت کرده ایم.
- ۲- در مثال «برگزاری شهرآورد در ورزشگاه آزادی»، چه نظم هایی وجود دارد که افراد به آن توجه نمی کنند؟
در روز برگزاری شهرآورد، وسایل نقلیه عمومی برای رسیدن به ورزشگاه وجود دارد، پلیس در خیابان ها حضور دارد، هنگام ورود به ورزشگاه، نیروی انتظامی تماشاچیان را بازرسی می کند، همه بازیکنان به موقع در زمین بازی حاضر می شوند، بازی سر ساعت معین شروع می شود، بازی طبق قواعد از پیش تعیین شده انجام می شود و ...
- ۳- مثال هایی ذکر کنید که نشان دهد در زندگی روزمره، بی نظمی بیشتر از نظم به چشم می آید؟
دانش آموزی که دیر به مدرسه می رسد یا تکالیف خود را به موقع انجام نمی دهد، راننده ای که در شانه خاکی جاده رانندگی می کند یا سبقت غیرمجاز می گیرد، کارمند بانکی که در پرداخت وام، آشنایان و بستگان خود را در اولویت قرار می دهد، پزشکی که بیماران خود را در مطب منتظر می گذارد و ... بیشتر به چشم می آیند در حالی که نظم ها از نظر ما پنهان هستند. و کمتر به چشم می آیند؛ مثلاً دانش آموزان اغلب به موقع در مدرسه حاضر می شوند، مردم معمولاً قواعد راهنمایی و رانندگی را رعایت می کنند و ...
- ۴- کدام عامل باعث می شود که قادر به مشاهده نظم نباشیم؟ عادت کردن به آن
- ۵- جامعه شناسان برای شناخت نظم از چه شیوه ای استفاده می کنند؟ از امور آشنا و مأنوس «آشنایی زدایی» می کنند.
- ۶- منظور از «آشنایی زدایی» چیست؟
یعنی از دید یک فرد غریبه به موضوعات آشنا و روزمره اطراف خود نگاه می کنند و در کنار بی نظمی، نظم را می شناسند.

پاورقی صفحه ۲۰

- ۷- آشنایی زدایی (Defamiliarization) که معنای ..... نیز می دهد ابتدا در حوزه ادبیات مطرح شد. عادت زدایی
- ۸- آشنایی زدایی ابتدا در کدام حوزه مطرح شد؟ ادبیات
- ۹- منظور از دانش عملی و ابزاری چیست؟
افراد در زندگی روزمره غالباً بنا به نیازهای عملی خود با هر موقعیت اجتماعی مواجه می شوند؛ و معمولاً از پیچیدگی و عمق آن موقعیت می کاهند و آگاهی و دانش ساده و راحت تری از آن می سازند. بر اساس این دانش، عمل می کنند و با تکرار عمل، عادت آنها می شود و به صورت نوعی دانش عملی و ابزاری (چگونگی انجام کارها) در دانش عمومی آنها ذخیره می شود.
- ۱۰- جامعه شناس چگونه قادر است به پیچیدگی و عمق موقعیت اجتماعی نزدیک شود؟

جامعه شناس تلاش می کند با هنر آشنایی زدایی، از چشم انداز فردی غریبه به موقعیت های اجتماعی نگاه کند تا از این دانش عملی و عمومی عبور کند و به پیچیدگی و عمق آن موقعیت اجتماعی نزدیک تر شود.

۱۱- در مشاهده موقعیت های اجتماعی، چه تفاوتی بین افراد عادی و یک جامعه شناس وجود دارد؟

افراد در زندگی روزمره از دید خود و برای خود به موقعیت های اجتماعی می نگرند ولی جامعه شناس باید تلاش کند تا به خود موقعیت اجتماعی و ابعاد و اعماق آن نزدیک شود.

.....صفحه ۲۱.....

۱۲- در زندگی ما انسان ها نظم های پنهان و شگفت انگیزی وجود دارد که با هنر..... از امر مأنوس، می توان آنها را کشف کرد. آشنایی زدایی

۱۳-نظم اجتماعی چگونه برقرار می شود؟

نظم اجتماعی در نتیجه قواعدی برقرار می شود که ما انسان ها برای با هم زندگی کردن پذیرفته ایم.

۱۴-مفهوم «نظم» به چه معناست؟

نظم یعنی قرار گرفتن هر پدیده در جای خود. جای پدیده ها را قواعد اجتماعی تعیین می کنند.

۱۵- نظم اجتماعی چه فوایدی دارد؟

نظم اجتماعی پیش بینی رفتار دیگران و همکاری با آنها را امکان پذیر می نماید؛ باعث می شود که شما بدانید، می توانید چه توقعات و انتظاراتی از دیگران داشته باشید و اتفاقات غیرمنتظره، شما را از همکاری با دیگران باز ندارند.

۱۶- یک نمونه مثال بزنید که پیش بینی رفتار دیگران را در فرایند نظم اجتماعی نشان دهد.

ما اغلب می دانیم که باید از راننده تاکسی، پلیس، پزشک، همسایه یا دوست انتظار چه رفتارهایی را داشته باشیم و در مواجهه با آنها چگونه رفتار کنیم. گرچه ممکن است گاهی دانسته هایمان غلط از آب درآیند، دیگران مطابق انتظارات رفتار نکنند و حوادثی خلاف قواعد رخ دهند.

۱۷- آیا پیش بینی رفتار دیگران بر مبنای قواعد اجتماعی همواره صحیح خواهد بود؟

خیر. ممکن است گاهی دانسته هایمان غلط از آب درآیند، دیگران مطابق انتظارات رفتار نکنند و حوادثی خلاف قواعد رخ دهند.

.....صفحه ۲۲.....

۱۸- جامعه شناسان در شناختن نظم اجتماعی به کدام پرسش ها توجه می کنند؟

قواعد و هنجارهای با هم زندگی کردن چگونه به وجود می آیند؟ چگونه دوام می آورند؟ چگونه تغییر می کنند؟

.....صفحه ۲۳.....

نظام اجتماعی

۱۹- کدام پدیده، کنش های ما را برای یکدیگر قابل پیش بینی می کنند و امکان مشارکت ما را در زندگی اجتماعی را فراهم می آورند؟ قواعد اجتماعی

۲۰- پرسش هایی نظیر «قواعد اقتصادی چگونه با قواعد زندگی خانوادگی یا قواعد سیاسی هماهنگ می شود» به کدام مفهوم اشاره می کند؟ ساختار اجتماعی

۲۱- منظور از ساختار اجتماعی چیست؟

ارتباط میان پدیده های اجتماعی، ساختار اجتماعی نامیده می شود. ساختار اجتماعی چگونگی رابطه و پیوند میان پدیده های اجتماعی مختلف است.

۲۲- ساختار اجتماعی در کدام گروه ها بهتر قابل مشاهده است؟ گروه های رسمی مانند سازمان ها

۲۳- ساختار اجتماعی در «سازمان ها» به چه معناست؟

حقوق و تکالیف مربوط به هر نقش، چگونگی روابط میان اعضا و...

۲۴- یک ساختار اجتماعی مثال بزنید؟ ساختار نیروی دریایی

..... صفحه ۲۴

۲۵- «نظام اجتماعی» چیست؟

نظام اجتماعی یک ساختار اجتماعی پویاست. اگر ساختار اجتماعی را به خودرویی تشبیه کنیم که در یک جا پارک شده، نظام اجتماعی همان خودرو است که روشن شده و در حرکت است.

۲۶- پویا بودن نظام اجتماعی به چه معناست؟ مثال بزنید.

منظور از پویا بودن نظام اجتماعی این است که بخش های مختلف آن بر یکدیگر اثر می گذارند و از یکدیگر اثر می پذیرند. نظام اجتماعی هم می تواند در خود تغییراتی به وجود آورد، و هم می تواند در محیط خود تغییراتی ایجاد کند.

۲۷- یک نمونه مثال بزنید که نظام اجتماعی در محیط تغییر ایجاد می کند؟ برداشت روزافزون از منابع تجدید ناپذیر

۲۸- یک نمونه مثال بزنید که نظام اجتماعی در خود تغییر ایجاد می کند؟ رشد جمعیت

۲۹- چرا یک نظام اجتماعی به تغییر اقدام می کند؟

نظام اجتماعی همانند یک موجود زنده تلاش می کند با تغییر در خود و محیط، نیازهای خود را تأمین کند و خود را در بلند مدت حفظ نماید.

گفتگو کنید

..... صفحه ۲۵

۳۰- منظور از «هم تغییر» چیست؟

گاهی تغییر در یک پدیده اجتماعی با تغییر در پدیده دیگر همراه است. این دو پدیده را «هم تغییر» می گویند. یعنی می توان تغییرات یکی از آنها را به کمک تغییرات دیگری توضیح داد. برخی از این هم تغییری ها قابل مشاهده اند و می توان آنها را با روش کمی و آماری مطالعه کرد.

جامعه شناسی تبیینی

۳۱- «تبیین» به چه معناست؟

منظور از تبیین، بیان چرایی یک پدیده یا نشان دادن علت ایجاد یا زوال آن است. در تبیین، پدیده هایی که قبلاً مستقل از هم به نظر می رسیدند در ارتباط با یکدیگر قرار می گیرند و میان پدیده هایی که پیش تر در ارتباط با هم دیده می شده اند، روابط جدیدی طرح می شود.

۳۲- برای «تبیین» چند مثال ذکر کنید.

مثلاً حرارت باعث انبساط فلزات می شود و رکود اقتصادی باعث می شود بیکاری در جامعه افزایش یابد، یا هرچه همبستگی اجتماعی میان افراد یک گروه بیشتر باشد انحرافات اجتماعی در آن گروه کاهش می یابد.

۳۳- در اوایل قرن نوزدهم میلادی، کدام نوع تبیین به رسمیت شناخته می شد؟ دلیل آن را بیان نمایید.

صرفاً تبیین های تجربی - به دلیل محدود دانستن دانش علمی به دانش تجربی

۳۴- در کدام دوره، صرفاً تبیین های تجربی به رسمیت شناخته می شد؟ در اوایل قرن نوزدهم میلادی

پاورقی صفحه ۲۵

۳۵- نام دیگر جامعه شناسی تبیینی چیست؟ رویکرد پوزیتیویستی

۳۶- منظور از رویکرد پوزیتیویستی چیست؟

جامعه شناسی تبیینی همان رویکرد پوزیتیویستی به معنی وحدت روش علوم است؛ یعنی در همه دانش های علمی، روش مطالعه، یکسان است و آن روش تجربی است.

.....صفحه ۲۶.....

۳۷- منظور از «تبیین تجربی» چیست؟

یعنی تنها بیان آن دسته از روابط علت و معلولی میان پدیده ها، دانش علمی و معتبر محسوب می شد که با حس و تجربه مشاهده پذیر باشد.

۳۸- جامعه شناسی در آغاز شکل گیری خود سعی کرد به کدام علم نزدیک شود؟ علوم طبیعی به ویژه علم فیزیک

۳۹- چرا جامعه شناسی در آغاز شکل گیری خود سعی کرد به علوم طبیعی به ویژه علم فیزیک نزدیک شود؟ در اوایل قرن نوزدهم میلادی، با محدود دانستن دانش علمی به دانش تجربی صرفاً تبیین های تجربی به رسمیت شناخته می شد؛ یعنی تنها بیان آن دسته از روابط علت و معلولی میان پدیده ها، دانش علمی و معتبر محسوب می شد که با حس و تجربه مشاهده پذیر باشد، زیرا چنین می پنداشتند که دانش علمی تنها از راه حس به دست می آید.

۴۰- بنیان گذار جامعه شناسی چه کسی است؟ ابتدا آن را چه نامید؟ اگوست کنت-فیزیک اجتماعی

۴۱- چرا کنت، ابتدا نام فیزیک اجتماعی را برای جامعه شناسی انتخاب کرد؟ زیرا جامعه شناسی در آغاز شکل گیری خود در قرن نوزدهم میلادی سعی کرد به علوم طبیعی به ویژه علم فیزیک نزدیک شود.

۴۲- جامعه شناسی تبیینی چیست؟

جامعه شناسی در آغاز شکل گیری خود در قرن نوزدهم میلادی سعی کرد به علوم طبیعی به ویژه علم فیزیک نزدیک شود. به همین دلیل اگوست کنت، بنیان گذار جامعه شناسی، ابتدا نام فیزیک اجتماعی را برای این رشته برگزید. این رویکرد که جامعه شناسی را در زمره دانش های تجربی و ابزاری قرار می دهد، با نام جامعه شناسی تبیینی شناخته می شود.

۴۳- ویژگی های رویکرد تبیینی را ذکر کنید.

الف) پدیده های اجتماعی مانند پدیده های طبیعی و جامعه همانند طبیعت در نظر گرفته می شود.

ب) روش مطالعه جامعه و طبیعت یکسان انگاشته می شود. روش مطالعه جامعه، همان روشی است که در مطالعه طبیعت به کار گرفته می شود (روش تجربی).

پ) همان طور که علوم طبیعی با شناخت نظم موجود در طبیعت، امکان پیش بینی، پیشگیری و کنترل طبیعت را برای انسان ها فراهم می کند، جامعه شناسی نیز با شناخت نظم اجتماعی، به انسان ها قدرت پیش بینی، پیشگیری و کنترل جامعه را می دهد. لذا در این رویکرد هدف جامعه شناسی نیز همانند هدف علوم طبیعی است.

۴۴- چرا در رویکرد تبیینی، روش مطالعه جامعه و طبیعت، یکسان انگاشته می شود؟

زیرا در این رویکرد، پدیده های اجتماعی مانند پدیده های طبیعی و جامعه همانند طبیعت در نظر گرفته می شود.

.....صفحه ۲۷.....

۴۵- مثال هایی ذکر کنید که چگونگی استفاده دانشمندان علوم طبیعی از نظم و قواعد جهان طبیعی را نشان دهد.

مثال اول) ما از خودرو استفاده می کنیم اما از چگونگی عملکرد اجزاء آن و نظم میان آنها اطلاع دقیقی نداریم درحالی که دانشمندان با فعالیت های علمی، نظم و ترتیب میان این اجزا را شناخته و سپس کنترل کرده اند تا بتوانند از آن در ساخت خودرو استفاده نمایند. علاوه بر این، آنها تلاش می کنند، با استفاده از فرمول های ریاضی و آزمایش های تجربی، اجزای خودرو را به شکل بهتری کنار هم قرار دهند و نظم کامل تری را میان آنها برقرار نمایند تا خودروی بهتری بسازند.

مثال دوم) دانشمندان سایر علوم مانند پزشکی و زیست شناسی با شناخت قواعد حاکم بر بدن، به پیشگیری از بیماری ها و درمان آنها می پردازند.

۴۶- موفقیت دانشمندان علوم طبیعی، چه تاثیری بر جامعه شناسان گذاشت؟

عده ای از جامعه شناسان علاقه مند شدند تا شباهت های جامعه و پدیده هایی همچون ماشین و بدن انسان را برجسته کنند و نظم جامعه را همانند نظم میان اعضای بدن یا اجزاء ماشین بدانند.

۴۷- جامعه شناسی تبیینی چه ارتباطی میان مفهوم «جامعه» با «ماشین و بدن انسان» قایل هستند؟

الف) شباهت های جامعه و پدیده هایی همچون ماشین و بدن انسان را برجسته می کنند.
 ب) نظم جامعه را همانند نظم میان اعضای بدن یا اجزاء ماشین می دانند.
 پ) جوامع از انسان ها، نهادها، سازمان ها، ساختمان ها، خیابان ها، خودروها و بسیاری از عناصر دیگر تشکیل شده اند که با نظمی خاص در کنار هم قرار گرفته اند، همان طور که بدن و ماشین از اجزایی تشکیل شده اند که با نظمی خاص در کنار هم قرار گرفته اند.

۴۸- موضوع، روش و هدف جامعه شناسی تبیینی چیست؟

جامعه شناسی تبیینی		
موضوع	روش	هدف
پدیده های اجتماعی همانند پدیده های طبیعی هستند.	حس و تجربه (نگاه از بیرون)	پیش بینی و کنترل پدیده های اجتماعی

بخوانیم و بدانیم

.....صفحه ۲۸.....

۴۹- آیا جامعه و نظم اجتماعی را می توان به موجود زنده تشبیه کرد؟

جامعه و نظم اجتماعی را می توان به موجود زنده تشبیه کرد ولی باید به این نکته توجه داشت که جامعه یک موجود زنده نیست بلکه شبیه یک موجود زنده است. برخی رویکردهای جامعه شناسی به تفاوت این دو عبارت توجه کافی نداشته اند.

۵۰- چگونه می توان جامعه را با انسان مقایسه کرد؟

جامعه را می توان با انسان مقایسه کرد. عده ای جامعه را با بدن انسان مقایسه می کنند و عده ای دیگر جامعه را با روح انسان مقایسه می کنند. البته همان طور که انسان بدن و روح دارد جامعه هم بیرون و درونی دارد.

۵۱- جامعه شناسی تبیینی، جامعه و نظم اجتماعی را چگونه تبیین می کند؟

جامعه شناسی تبیینی جامعه و نظم اجتماعی را براساس مناسبات بیرونی توضیح می دهد و این روابط و مناسبات را مبتنی بر قرارداد، ترس و اجبار می داند. افراد جامعه براساس نوعی قرارداد، قواعد و مقرراتی را می پذیرند. این قواعد، علاوه بر اینکه نفع افراد جامعه را تأمین می کنند، از آنها در برابر گزندها و آسیب ها نیز محافظت می نمایند.

۵۲- جوامعی که نظم اجتماعی را بر مبنای مناسبات بیرونی تنظیم می کنند، دچار چه پیامدهایی می شوند؟

این جوامع شاید با تطمیع و تهدید و اجبار قادر باشند پیش بینی رفتارها را تضمین کنند، اما در جلب مشارکت و همکاری افراد براساس میل، رضایت و رغبت موفق عمل نمی کنند. از این رو، هر روز باید بر حجم قواعد و قوانین نظارتی، نیروها و ابزارهای کنترل کننده خود، بیفزایند.

.....صفحه ۲۹.....

۵۳- ویژگی قوانین طبیعی چیست؟

ماشین و بدن براساس قوانین طبیعی عمل می کنند. طبیعت بیرون و مستقل از ماست. ما آن را پدید نیآورده ایم و قبل از ما وجود داشته است. تلاش ما برای شناخت قوانین طبیعت به هیچ وجه این قوانین را تغییر نمی دهد.

۵۴- انسان در مقابل قوانین طبیعی از چه اختیاری برخوردار است؟

تلاش ما برای شناخت قوانین طبیعت به هیچ وجه این قوانین را تغییر نمی‌دهد. ما فقط می‌توانیم این قوانین را بشناسیم، سپس با استفاده از علوم طبیعی و تا جایی که قوانین طبیعی به ما اجازه می‌دهند، در طبیعت و پدیده‌هایی مانند ماشین و بدن که بر اساس قوانین طبیعی عمل می‌کنند، تغییراتی ایجاد نماییم و آن پدیده‌ها را کنترل کنیم.

۵۵- در جامعه‌شناسی تبیینی منظور از اینکه «جامعه را همچون طبیعت تصور کنیم» چیست؟ یعنی آن را دستاوردی انسانی نمی‌دانیم، آن را واقعیتی بیرونی تصور کنیم که با قوانینی به استحکام قوانین طبیعت اداره می‌شود

۵۶- «تصور جامعه همچون طبیعت» در جامعه‌شناسی تبیینی، چه پیامدی برای ما دارد؟

الف) در آن صورت ما فقط می‌توانیم از دانش‌های ابزاری خود استفاده کنیم و جامعه و پدیده‌های اجتماعی را بشناسیم، اما قادر نخواهیم بود، تغییری بنیادین در جامعه به وجود آوریم.

ب) نظم اجتماعی بیرون و مستقل از ما خواهد بود و فقط باید خود را با آن تطبیق دهیم و سازگار کنیم.

پ) یکسان دانستن طبیعت و جامعه، انسان‌ها را به پیچ و مهره‌های نظم اجتماعی تقلیل می‌دهد.

۵۷- چرا «یکسان دانستن جامعه و طبیعت» در جامعه‌شناسی تبیینی قابل نقد است؟

زیرا این دیدگاه، انسان‌ها را به پیچ و مهره‌های نظم اجتماعی تقلیل می‌دهد، همچنین جامعه بر خلاف طبیعت، محصول و مخلوق کنش انسان‌ها است و بود و نبود آن، وابسته به انسان است.

۵۸- جامعه‌شناسی تبیینی در مورد انسان چه دیدگاهی دارد؟

جامعه‌شناسی تبیینی که می‌خواست انسان را بر جامعه مسلط کند، او را مغلوب جامعه ساخت. انسان در این دیدگاه، صرفاً یک موجود طبیعی پیچیده تر از سایر موجودات طبیعی دانسته می‌شود.

۵۹- چرا رویکرد جامعه‌شناسی تبیینی در مورد «انسان» قابل نقد است؟

زیرا انسان‌ها با موجودات طبیعی، تفاوت‌های بنیادی دارند.

۶۰- جامعه‌شناسی تبیینی در مورد تفاوت میان جوامع مختلف چه دیدگاهی دارد؟

جامعه را نیز صرفاً یک پدیده طبیعی پیچیده می‌داند و تفاوت میان جوامع مختلف را تنها تفاوتی کمی می‌بیند. از این منظر برخی جوامع از برخی دیگر پیچیده‌ترند، در رفع نیازهای خود تواناترند و به همین دلیل پیشرفته‌ترند.

..... صفحه ۳۰ .....

۶۱- جامعه‌شناسی تبیینی در مورد پیشرفت جوامع چه دیدگاهی دارد؟

همه جوامع، مسیر یکسانی به سوی پیشرفت طی می‌کنند و از جوامع ساده به جوامع پیچیده تبدیل می‌شوند.

۶۲- چرا رویکرد جامعه‌شناسی تبیینی در مورد «پیشرفت جوامع» قابل نقد است؟

زیرا انسان‌ها می‌توانند جوامع و تاریخ‌های گوناگونی را پدید آورند.